

Το κείμενο δημοσιεύτηκε 12/05/2022 στο ιστολόγιο

www.areopagusbriefs.org

Χριστιανική Απολογητική στην Εποχή μας

του Έραστου Φίλου

Σε μια πρόσφατη συνάντηση με οικογενειακή φίλη, αγγλίδα, ήρθε η συζήτηση γύρω από το θέμα της Απολογητικής. «Καταλαβαίνω», είπε, «αλλά γιατί πρέπει οι χριστιανοί να ζητούν συγγνώμη γι' αυτά που πιστεύουν;»¹ Της απάντησα πως οι Πατέρες της Πίστης όλοι τους σχεδόν ονομάζονταν «Απολογητές». Στην αρχαιότητα, ο όρος αυτός είχε ήδη επικρατήσει και λόγω του έργου του Πλάτωνα 'Απολογία Σωκράτους' το οποίο καταγράφει τους λόγους της δίκης του μεγάλου φιλοσόφου και την απολογία του στο δικαστήριο.

¹ Στα αγγλικά η ελληνική λέξη «απολογία» έχει εισχωρήσει με την έννοια της «συγγνώμης» και δεν χρησιμοποιείται όπως την ξέρουμε στα ελληνικά, ως «απάντηση» ή «επεξήγηση».

Στην Καινή Διαθήκη, ο απόστολος Πέτρος κάνει χρήση της λέξης αυτής στην πρώτη του επιστολή, προτρέποντας τους πιστούς να είναι «πάντοτε έτοιμοι εις απολογία» απέναντι σε καθέναν που τους ζητάει τον λόγο για την ελπίδα που έχουν (Α΄ Πέτρου 3/15).

Η βιβλικές βάσεις της Χριστιανικής Απολογητικής

Η Απολογητική ενθαρρύνει τους πιστούς χριστιανούς να αναπτύξουν μια «μαθητεία του νου». Προτού μπορέσουμε ως χριστιανοί να απαντήσουμε στις ερωτήσεις που μας κάνουν οι άλλοι σχετικά με την πίστη μας, πρέπει να τις έχουμε απαντήσει οι ίδιοι για τον εαυτό μας.

Ο Ιησούς καλούσε αυτούς που τον ακολουθούσαν να αγαπήσουν τον Θεό με όλη τους την καρδιά, με όλη τους την ψυχή και με όλη τους τη διάνοια (Ματθ. 22/37). Επίσης η προτροπή του σε «μετάνοια» (Ματθ. 4/17) στόχευε σε μια αλλαγή του σκεπτικού τους και νοοτροπίας τους. Παρατηρούμε μάλιστα ότι και στη διδασκαλία του ο Ιησούς μιλούσε επαινετικά για τους «φρόνιμους» και επέκρινε ως «άφρονες» αυτούς που υποτιμούσαν τη διάνοια.

Ο Παύλος επίσης μιλά για «ανανέωση του νου» (Ρωμ. 12/2) ως μέρος της διαδικασίας μεταμόρφωσης της ζωής μας με την αναγέννηση που ενεργεί το Άγιο Πνεύμα στη ζωή ενός πιστού. Ο Θεός έπλασε τον άνθρωπο ως νοήμον όν. Χαρακτήρισε μάλιστα τα έργα της δημιουργίας Του ως «λίαν καλά» (Γεν. 1/31). Ο Δημιουργός δεν καταργεί αυτά που δημιούργησε με σοφία και μας καλεί να κάνουμε χρήση και της δικής μας διάνοιας!

Η αμαρτία όμως μέχρι σήμερα διαστρεβλώνει και καταστρέφει όχι μόνο το σώμα αλλά και το πνεύμα του ανθρώπου, συμπεριλαμβανομένου και του νου. Η αμερικανίδα φιλόσοφος και συγγραφέας, Νάνσι Πίερσι, στο βιβλίο της, 'Απόλυτη Αλήθεια', συνοψίζει όμορφα τι αυτό μπορεί να σημαίνει:

Η Αγία Γραφή διδάσκει ότι ολόκληρη η δημιουργία — συμπεριλαμβανομένης και της διάνοιάς μας — βρίσκεται παγιδευμένη σε μια μεγάλη εξέγερση ενάντια στον Δημιουργό. Οι θεολόγοι το ονομάζουν αυτό ‘νοητικό’ επακόλουθο της Πτώσης (επίδραση στη διάνοια) που ανατρέπει την ικανότητά μας να κατανοούμε τον κόσμο έξω από την αναγεννητική χάρη του Θεού. Η Αγία Γραφή είναι γεμάτη με προειδοποιήσεις ότι η ειδωλολατρία ή η εσκεμμένη ανυπακοή απέναντι στον Θεό κάνει τους ανθρώπους ‘τυφλούς’ και ‘κουφούς’. Ο Παύλος γράφει, ‘Ο θεός αυτού του κόσμου τύφλωσε το νου των απίστων, για να τους εμποδίσει να δουν το φως του ευαγγελίου’ (Β' Κορ. 4/4). Η αμαρτία κυριολεκτικά ‘βυθίζει στο σκοτάδι’ τον νου (Εφεσ. 4/18). Φυσικά οι άπιστοι εξακολουθούν να υπάρχουν στον κόσμο του Θεού, φέρουν την εικόνα του Θεού και διατηρούνται κάτω από την κοινή χάρη του Θεού, πράγμα που σημαίνει ότι είναι σε θέση να ανακαλύψουν και να προβάλλουν τμήματα αληθινής γνώσης. Οι χριστιανοί πρέπει να χαιρετίζουν τέτοιες ιδέες. Όλη η αλήθεια είναι η αλήθεια του Θεού, όπως έλεγαν οι πατέρες της εκκλησίας, και παρότρυναν τους πιστούς να ‘ληηλατήσουν τους Αιγύπτιους’ ανακτώντας την καλύτερη κοσμική επιστήμη, και αποδεικνύοντας πώς αυτή ταιριάζει καλύτερα με μια βιβλική κοσμοθεωρία. Μπορεί ακόμη και να υπάρχουν περιπτώσεις όπου οι χριστιανοί κάνουν λάθος σε κάποια σημεία, ενώ οι άπιστοι τα αντιλαμβάνονται σωστά. Εντούτοις, στο σύνολό τους, τα συστήματα σκέψης που κατασκευάζονται από άπιστους είναι ψευδή — γιατί εάν ένα σύστημα δεν βασίζεται στη βιβλική αλήθεια, τότε έχει οικοδομηθεί πάνω σε κάποια άλλη έσχατη αρχή. Αλλά ακόμη και μεμονωμένες αλήθειες αποκαλύπτονται παρά τον παραμορφωτικό φακό μιας ψευδούς κοσμοθεωρίας. Ως αποτέλεσμα, η χριστιανική προσέγγιση σε οποιονδήποτε τομέα πρέπει να είναι κριτική αλλά και εποικοδομητική. Δεν μπορούμε απλά να δανειζόμαστε τα αποτελέσματα μια κοσμικής επιστήμης, λες και πρόκειται για έναν πνευματικά ουδέτερο γνωσιολογικό τομέα που ανακαλύφθηκε από ανθρώπους των οποίων ο νους είναι εντελώς ανοιχτός και αντικειμενικός – έτσι σαν να μην είχε συμβεί ποτέ η Πτώση².

Στους σύγχρονους επίμαχους αθειστές παρατηρούμε πώς ένας δισταγμένος από την αμαρτία άνθρωπος υπερηφανεύεται

² Nancy R. Pearcey, *Total Truth. Liberating Christianity from Its Cultural Captivity*, Wheaton: Crossway, 2005, σ. 45-46.

στηριζόμενος στην διάνοιά του εξαγγέλλοντας ότι «δεν υπάρχει Θεός»!

Σε αντίθεση με όλα αυτά βλέπουμε στο πρόσωπο του Ιησού Χριστού κάτι διαφορετικό που θα μπορούσε κανείς να χαρακτηρίσει ως το ιδανικό, αυτό που ο αμερικανός στοχαστής και φιλόσοφος Ντάλλας Ουίλλαρντ περιέγραψε ως εξής:

Ο Ιησούς πρέπει να θεωρηθεί 'επιστήμονας της λογικής' ως προς τη χρήση ιδεών και την αρτιότητα της ενασχόλησής του με τις αρχές της λογικής ως διδάσκαλος και ως δημόσιο πρόσωπο³.

Παρόμοια εκφράζεται και ο αμερικανός συγγραφέας και απολογητής Τζέιμς Σάιρ:

Εάν ο Ιησούς είναι η ενσάρκωση του Λόγου, τότε πώς θα μπορούσε αυτός να είναι κάτι διαφορετικό από τον πιο έξυπνο άνθρωπο που έζησε ποτέ;⁴

Ο Ιησούς δεν έκανε χρήση της λογικής με σκοπό να κερδίσει διανοητικές μάχες, αλλά ήθελε να τον κατανοούν οι συνομιλητές του και να αμβλύνεται η διορατικότητά τους. Έτσι, τον βλέπει κανείς να μην ακολουθεί ίσως αυστηρά τη λογική μέθοδο, όπως λόγου χάριν την παρατηρεί κανείς στους διαλόγους του Πλάτωνα ή στη μέθοδο που χρησιμοποιείται σε πανεπιστημιακές διαλέξεις και επιστημονικά γραπτά σήμερα, αλλά να παρουσιάζει τα θέματα με τέτοιο τρόπο ώστε εκείνοι που θέλουν πραγματικά να γνωρίσουν να βρίσκουν τον δρόμο. Μια ενδεικτική περίπτωση είναι η συνδιαλλαγή του με τους Σαδδουκαίους στο Ευαγγέλιο του Λουκά (20/27-40). Με λογικά επιχειρήματα, ο Ιησούς αποδεικνύει την ματαιότητα των επιχειρημάτων τους.

³ Dallas Willard, «Jesus the Logician», στο *Christian Scholar's Review*, 1999, τομ. XXVIII, αρ. 4, σ. 605-614.

⁴ James W. Sire, *Habits of the Mind. Intellectual Life as a Christian Calling*, Downers Grove: InterVarsity Press, 2000, σ. 180.

Κάποιοι όμως σήμερα (οι περιβόητοι αντι-διανοητές) και σε αντίθεση με το παράδειγμα των πρώτων χριστιανών θεωρούν ότι δεν χρειάζεται και ο πολὺς νους ούτε η πολλή σκέψη. Οι ίδιοι επαναπαύονται στο ότι μόνο ο Λόγος του Θεού και το Πνεύμα του είναι τα απαραίτητα εφόδια για τον (πνευματικό) αγώνα ιδεών στον οποίο καλούνται οι μαθητές του να βγουν νικητές (βλ. Β' Κορ. 10/3-5). Ο απόστολος Παύλος μιλάει για την υποχρέωση των πιστών (ως απολογητές) να καθαιρούν λογισμούς «και παν ὑψωμα επαιρόμενον εναντίον της γνώσεως του Θεού» (εδ. 5). Όταν οι πιστοὶ αποκλείουν την ἀπὸ το Πνεύμα του Θεού φωτισμένη και ενδυναμωμένη διάνοια – δηλαδή το θεῖο δῶρο με το οποίο μας προίκισε ο Θεός – πῶς μπορούν να εἶναι σε θέση να διακρίνουν τέτοιου είδους 'λογισμούς' στους οποίους αναφέρεται ο Παύλος;

Ἡ ενασχόληση με την Απολογητικὴ ἐνίοτε υπήρξε επιτακτικὴ για ὅλους τους μαθητές του Ἰησοῦ που θα ἀκολουθούσαν το παράδειγμα που ἐκεῖνος ἔδωσε. Αυτό σήμαινε, πρώτον, ὅτι ἐκεῖνοι θεωρούσαν καθήκον τους να βοηθήσουν συνανθρώπους τους στην ἀναζήτηση του Θεοῦ, ἐιδικά ἐκείνους που με ειλικρίνεια ἀναζητούσαν την ἀλήθεια καθὼς κι ἐκείνους που ἀμφισβητούσαν το μήνυμα του Ευαγγελίου ἢ υπήρξαν ἐχθροὶ του. Ἐτσι, επικράτησε ἡ θεολογικὴ ἀποψη της **Απολογητικῆς ὡς υπηρεσίας ἢ διακονίας** την οποία την χαρακτηρίζει ἡ ἐμπρακτικὴ ἀγάπη προς τον συνάνθρωπο. Για να εἶναι ἐπιτυχὴς ἡ διακονία αὐτή, ο Ἰησοῦς ζητούσε ἀπὸ τους μαθητές του να συμπεριφέρονται 'ἐξυπνα σαν τα φῖδια' ἀλλὰ και 'ἀθῶα σαν τα περιστέρια' (Ματθ. 10/16). Ἡ 'σοφία' ἐνὸς φιδιού συνίσταται στην ἐπίκαιρη παρατήρηση. Το περιστέρι, ἀπὸ την ἄλλη, δεν ἔχει την ιδιότητα να εξαπατᾷ ἢ να παραπλανᾷ. Ο συνδυασμὸς των δύο αὐτῶν χαρακτηριστικῶν, κατὰ τον Ἰησοῦ, ἀπαιτούσε ἀπὸ τους μαθητές ἐξυπνάδα σε πολὺ μεγάλο βαθμὸ και ἀγνές προθέσεις. Μια τέτοια συμπεριφορά κάθε ἄλλο παρά ἀπλοϊκὴ πρέπει να θεωρηθεῖ. Ἐμπνεόμενη ἀπὸ την ἀγάπη, ἀπελευθερώνει

ταυτόχρονα τον πιστό από κάθε βλέψη να επωφεληθεί ο ίδιος – π.χ. στα πλαίσια μιας συζήτησης να κερδίσει μια διανοητική διαμάχη ή να περιφρονήσει τις απόψεις και τα επιχειρήματα του συνομιλητή του. Έτσι, τους απολογητές του Χριστού χαρακτηρίζει αυτό που ο ίδιος ονόμασε ‘ταπεινοφροσύνη’⁵. Η βιβλική πρόσκληση για ‘απολογία’ είναι κάλεσμα σε υπηρεσία αυτών που έχουν ανάγκη, τόσο μέσα όσο και έξω από την εκκλησία.

Επίσης, **το έργο της Απολογητικής το πρόσφεραν αφιλοκερδώς οι μαθητές του Χριστού ως αδυσώπητοι υπηρέτες της αλήθειας**. Ο Ιησούς ‘ήρθε στον κόσμο για να μαρτυρήσει περί της αλήθειας’ (Ιωάν. 19/37), και μάλιστα αποκαλείται ‘πιστός και αληθινός μάρτυρας’ (Αποκ. 3/14). Το να σφάλλει κάποιος για το νόημα και τον σκοπό της ζωής του, για τα πράγματα του Θεού και την ανθρώπινη ψυχή μπορεί να αποβεί μοιραίο για τον ίδιο, επειδή πρόκειται για θέμα ζωής ή θανάτου. Το σημείο αναφοράς πάνω στο οποίο οι μαθητές του Ιησού συνδιαλέγονται με τους συνανθρώπους τους είναι η αλήθεια. Κανείς άνθρωπος δεν μπορεί να ζήσει χωρίς αλήθεια. Έστω κι αν οι μαθητές μπορεί να διαφωνούν με τους συνανθρώπους τους ως προς το τι είναι αληθινό και τι ψεύτικο, πιστεύοντας οι ίδιοι στην αλήθεια στέκονται δίπλα στους συνανθρώπους τους ως έντιμοι διαμεσολαβητές. Η χριστιανική στάση ποτέ δεν είναι ‘εμείς και αυτοί’, αλλά πάντα ‘εμείς’⁶.

Ο αμερικανός χριστιανός φιλόσοφος James Porter Moreland θεωρεί την Απολογητική ως διακονία της εκκλησίας προς τους σκεπτόμενους ανθρώπους, μέσα και έξω, ειδικά ανθρώπους με σοβαρά ερωτήματα και απορίες. Οι πρώτοι χριστιανοί έκαναν εκτενώς χρήση της Απολογητικής όταν μιλούσαν στους

⁵ Ταπεινότητα του νου – βλ. Κολ. 3/12, Πράξ. 20/19, Α΄ Πέτρ. 5/5.

⁶ Dallas Willard, *Apologetics in the Manner of Jesus*, «Facts for Faith», Reasons to Believe, 1999, ιστότοπος Renovaré, <https://renovare.org/articles/apologetics-without-apology>.

συνανθρώπους τους για την πίστη, ευαγγελίζοντάς τους. Η Καινή Διαθήκη περιέχει πολλά παραδείγματα απολογητών που με σύνεση και σοφία συνδιαλέγονταν με τους συνανθρώπους τους και στα επιχειρήματά τους οι αντίπαλοι δεν μπορούσαν να ανταπεξέλθουν παρά μόνο χλευάζοντάς τους, δέρνοντάς, λιθοβολώντας και κλείνοντάς τους στη φυλακή⁷.

Η Απολογητική ως διακονία μιας εξωστρεφούς εκκλησίας

Το έργο του χριστιανού Απολογητή εντός της εκκλησίας είναι να βοηθήσει και να επαναφέρει άτομα που μαστίζονται από αμφιβολίες για την πίστη τους και βρίσκονται σε κίνδυνο να εγκαταλείψουν την πίστη:

Αδελφοί μου, αν κάποιος από εσάς αποπλανηθεί από την αλήθεια και κάποιος άλλος τον φέρει πίσω, ας ξέρει ότι αυτός που έφερε πίσω έναν αμαρτωλό από την πλάνη του δρόμου του, θα σώσει μια ψυχή από τον θάνατο και θα σκεπάσει πλήθος αμαρτιών (Ιάκ. 5/19-20).

Το έργο της Απολογητικής είναι βαθιά επικοινωνιακό, είναι δηλαδή μια διακονία που επιδιώκει να οδηγήσει ανθρώπους να επαναπροσδιορίσουν την σχέση τους με τον Θεό. Σε μια περίπτωση μάλιστα, ο μεγάλος απολογητής της Καινής Διαθήκης, ο Παύλος, στην προσπάθειά του να γίνει κατανοητός απέναντι στο βασιλιά Αγρίππα, παρεξηγήθηκε από τον Ρωμαίο στρατάρχη Φήστο:

Ταῦτα δὲ αὐτοῦ ἀπολογουμένου ὁ Φῆστος μεγάλη τῆ φωνῆ φησιν· Μαίνη, Παῦλε· τὰ πολλὰ σε γράμματα εἰς μανίαν περιτρέπει. ὁ δὲ Παῦλος· Οὐ μαίνομαι, φησίν, κράτιστε Φῆστε, ἀλλὰ ἀληθείας καὶ σωφροσύνης ῥήματα ἀποφθέγγομαι. (Πράξ. 26/24-25).

Υπάρχει ένα διπλό επίπεδο επικοινωνίας στην άσκηση της Απολογητικής, το 'τί' και το 'πώς'. Το 'τί' αφορά **το περιεχόμενο** στη μεταβίβαση της πληροφορίας, το γνωστικό αντικείμενο

⁷ Ο Πέτρος (Πράξ. 4/13), ο Στέφανος (Πράξ. 6/8-10), και άλλοι μαθητές, καθώς και πολλοί πατέρες της εκκλησίας (π.χ. ο Ιουστίνος ο Μάρτυρας).

δηλαδή, με βάση την αλήθεια. Το 'πώς' αφορά τον τρόπο μετάδοσης και υπονοεί την **ενσυναίσθηση εκ μέρους του απολογητή** που οφείλει πρωτίστως να εμπνέεται από την αγάπη του Θεού.

Τόσο ο απόστολος Παύλος, όσο και ο απόστολος Πέτρος τονίζουν το γνωστικό και το επικοινωνιακό στοιχείο ως πλέον απαραίτητα για σαφή επικοινωνία. Ο Παύλος προτρέπει να λέμε την «αλήθεια [περιεχόμενο] με αγάπη [ενσυναίσθηση]» (Εφεσ. 4/15). Και ο Πέτρος ενθαρρύνει τους πιστούς να είναι έτοιμοι να «δώσουν απάντηση [περιεχόμενο] σε καθέναν που ρωτά για την πίστη μας, αλλά με πραότητα και σεβασμό [ενσυναίσθηση]» (Α' Πέτρου 3/15). Οι σημερινοί επικοινωνιολόγοι συμφωνούν απόλυτα. Εάν λείπει το επικοινωνιακό στοιχείο, διακυβεύεται (ή και ακυρώνεται) σε μεγάλο βαθμό το περιεχόμενο του μηνύματος. Εάν ένα άτομο δεν αισθάνεται αναγνώριση ή σεβασμό, το περιεχόμενο του μηνύματος που του προσφέρεται κινδυνεύει να απορριφθεί.

Η Απολογητική ως χρήσιμο εργαλείο, όχι ως αυτοσκοπός

Στο βιβλίο του 'Αφηγηματική Απολογητική' ο βρετανός επιστήμονας και θεολόγος Άλιστερ ΜακΓκραθ εξηγεί τον απώτερο ρόλο της Απολογητικής ως εξής:

Η χριστιανική απολογητική στοχεύει να συνδέσει την πραγματικότητα του Ευαγγελίου με κάθε ανθρώπινη ικανότητα – τη λογική, τα συναισθήματα και τη φαντασία. Χτίζει γέφυρες, από το ευαγγέλιο στον πολιτισμό, από την εκκλησία στην κοινωνία⁸.

Η λογική συνάφεια της χριστιανικής πίστης περιλαμβάνει δύο πτυχές. Πρώτον, τη γνωστική πτυχή που αναζητά βεβαιότητα γνώσης ανατρέχοντας στην επιχειρηματολογική βάση των πεποιθήσεων του Χριστιανισμού (επιχειρήματα για την ύπαρξη του

⁸ Alister E. MacGrath, *Narrative Apologetics. Sharing the Relevance, Joy and Wonder of the Christian Faith*, Grand Rapids: Baker Books, 2019, σ. 21.

Θεού, την ιστορικότητα της ανάστασης του Χριστού κλπ.). Δεύτερον την εμπειρική πλευρά, σε μια βιωματική σχέση ή επικοινωνία κατά την οποία η πίστη είναι σε θέση να προσφέρει νόημα περισσότερο από κάθε άλλη εναλλακτική λύση και να ικανοποιήσει σε απόλυτο βαθμό τους ανθρώπους που βιώνουν την πραγματικότητα αυτή. Ο βρετανός απολογητής και συγγραφέας C. S. Lewis το διατύπωσε αυτό ως εξής:

Παρόλο που το επιχείρημα δεν είναι αυτό που δημιουργεί πεποίθηση, όμως η έλλειψή του είναι καταστρεπτική για την πίστη. ... Δεν δημιουργεί πίστη ένα ορθολογικό επιχείρημα, αλλά βοηθά να καλλιεργηθεί ένα περιβάλλον στο οποίο η πίστη μπορεί να ανθήσει»⁹.

Έτσι, μπορούμε να πούμε πως η (ορθολογική) βάση του χριστιανικού Πιστεύω αποκτά αξιοπιστία και προσφέρει νόημα. Μέσα σ' ένα τέτοιο πλαίσιο η Απολογητική γίνεται ένα χρήσιμο εργαλείο για την αποτελεσματικότητα και πειστικότητα της μαρτυρίας της εκκλησίας.

Επίσης, όπως εξηγεί ο ΜακΓκραθ, η χριστιανική αφήγηση προσφέρει εξηγήσεις, αλλά μόνο εν μέρει. Η αποκλειστική εστίασή της στις εξηγητικές ικανότητες του Χριστιανισμού μπορεί εύκολα να θεωρηθεί ως προσπάθεια να αναλάβει ο Χριστιανισμός τον ρόλο της επιστήμης στην εξήγηση της φύσης και της προέλευσης των πραγμάτων. Όμως το Ευαγγέλιο δεν μάχεται την επιστήμη στο ίδιο της το έδαφος, αλλά αποτελεί κάτι το ξεχωριστό. Παρ' όλο που η επεξηγηματική ικανότητα της Απολογητικής είναι επίτευγμα μεγάλο και ξεχωριστό, σκοπός του Ευαγγελίου δεν είναι απλά να μας βοηθά να κατανοούμε κάποια πράγματα, αλλά να μας βοηθά να μεταμορφωνόμαστε, γράφει χαρακτηριστικά.

⁹ Austin Farrer, «The Christian Apologist», στο *Light on C. S. Lewis*, επιμ. Jocelyn Gibb, Λονδίνο: Geoffrey Bles, 1965, σ. 26, αναφορά Alister McGrath, *Mere Apologetics*, σ. 79.

Μπορεί οι χριστιανοί να μην είναι πάντα σε θέση να αποδείξουν — με την απόλυτα αυστηρή έννοια της λέξης — ότι υπάρχει Θεός. Αλλά μπορούν να δείξουν με σαφήνεια ότι είναι απόλυτα λογικό να πιστεύει κανείς πως Θεός υπάρχει, καθώς μια τέτοια προσέγγιση προσφέρει νόημα στη ζωή, την προσωπική διαδρομή και καθημερινότητα του καθενός, περισσότερο απ' οτιδήποτε άλλο.

Η Απολογητική στην πράξη

Κάποιοι σήμερα αμφισβητούν την χρησιμότητα της Απολογητικής. Αλλά όπως και τότε στα χρόνια του Χριστού, έτσι και σήμερα ισχύει πως η ενασχόληση με την Απολογητική είναι βιβλική εντολή (βλ. π.χ. Ιούδα 3· Α' Πέτρου 3/15). Παραδείγματα υπάρχουν πολλά: Ο Ιησούς συλλογιζόταν με τους διανοητές της ιουδαϊκής κοινωνίας και έβρισκε τρόπους να αντιμετωπίσει τα επιχειρήματά τους (βλ. π.χ. την αντιπαράθεσή του με τους υλιστές της εποχής, τους Σαδδουκαίους, στο Λουκάς 20/27-40 ή με τους θρήσκους Φαρισαίους στο Ματθ. 22/15-22). Επίσης, ο Παύλος συνδιαλεγόταν με εβραίους και άπιστους εθνικούς στις πόλεις που επισκεπτόταν καθώς έδινε την μαρτυρία του για το Ευαγγέλιο (βλ. Πράξ. 17/17, 18/4, 19/8), αλλά ήταν πειστικός στην προσπάθειά του αυτή και πολλοί πίστευαν στο Χριστό. Παρόμοια, ο απόστολος Πέτρος χρησιμοποιούσε ισχυρά επιχειρήματα στις ομιλίες και τα γραπτά του (Πράξ. 4: 8-13). Ο Στέφανος (Πράξ. 6/8-10), παρά την έξοχη μαρτυρία του περί Ιησού Χριστού, κατάντησε θύμα του παραλογισμού της μάζας αντιφρονούντων. Επίσης, οι πατέρες της εκκλησίας (π.χ. ο Ιουστίνος ο Μάρτυρας) περιέχουν στα γραπτά τους πολλά επιχειρήματα απολογητικής σκέψης της εποχής.

Η Απολογητική είναι απαραίτητη επειδή βοηθά να αρθούν εμπόδια στη πίστη. Σήμερα, ίσως περισσότερο από ποτέ, όπως γράφει ο βρετανός συγγραφέας και απολογητής Os Guinness:

Η απολογητική δεν είναι προαιρετική στη μετα-χριστιανική εποχή, ... επειδή η εκκλησία αντιμετωπίζει ένα πρωτοφανές μπαραζ ερωτήσεων, προκλήσεων και επιθέσεων στο βασικό της μήνυμα, την άποψή της για τον κόσμο και τον τρόπο ζωής της¹⁰.

Η Απολογητική ενισχύει τους πιστούς στην πεποίθηση ότι η πίστη στο Θεό της Βίβλου έχει γερές βάσεις και αντέχει στη διανοητική αμφισβήτηση, ενισχύοντας έτσι την πνευματική ανάπτυξή τους, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση μιας χριστιανικής κοσμοθεωρίας – η οποία εξηγεί πώς ο Θεός ενεργεί στον κόσμο και μας αποκαλύπτεται στα δύο βιβλία αποκάλυψής του: την Αγία Γραφή και το βιβλίο της φύσης. Πρέπει, συνεπώς, ο κάθε πιστός να είναι και απολογητής. Όταν τα παιδιά μας κάνουν ερωτήσεις σχετικά μ' αυτά που πιστεύουμε, πρέπει να ξέρουμε τι απαντήσεις να δώσουμε ώστε να ενισχυθεί η πίστη τους και εκείνα να μην εγκαταλείψουν την εκκλησία επειδή δεν βρίσκουν απαντήσεις στα ερωτήματα που τα ταλανίζουν.

Η Απολογητική επίσης συμβάλλει σε έναν υγιή κοινωνικό διάλογο ο οποίος μπορεί να εμπλουτίσει τον πολιτισμό, καθώς προωθεί την ιδέα πως η χριστιανική πίστη προσφέρει επιχειρήματα και έχει ορθολογικές βάσεις. Η χριστιανική πίστη δεν είναι αντικείμενο συζήτησης στο περιθώριο εκκοσμικευμένων κοινωνιών οι οποίες την θεωρούν 'εξωκόσμια' ή ξεπερασμένη 'γνωσιολογική ανοησία' ή θρησκευτικό συναισθηματισμό που αρκείται σε μια ιστοριο-πολιτισμική προσέγγιση, αλλά ως θέση που μπορεί και αξίζει να υποστηρίζεται δημόσια.

Ο ΜακΓκραθ περιγράφει¹¹ την Απολογητική ως προσπάθεια που αποσκοπεί να μεταδώσει πιστά και αποτελεσματικά τη

¹⁰ Os Guinness, *Fool's Talk. Recovering the Art of Christian Persuasion*, Downers Grove: InterVarsity Press, 2015, σ. 210.

¹¹ McGrath, *Narrative Apologetics*, ομ., σ. 17-25.

ζωτικότητα του Ευαγγελίου μέσα στον πολιτισμό μας. Δεν προσφέρεται βέβαια ως αυτοσκοπός στο να πείθει δηλαδή ανθρώπους ότι ένα συγκεκριμένο σύνολο ιδεών είναι σωστό, έστω και αν η απόδειξη της αλήθειας και της αξιοπιστίας της χριστιανικής πίστης καθαυτή είναι σκοπός σημαντικός. Η Απολογητική αφορά απεικόνιση του κόσμου της ομορφιάς, της καλοσύνης και της αλήθειας με αξιόπιστα και ζωντανά κριτήρια, που ελκύουν τους ανθρώπους της εποχής μας στον πλούτο και το βάθος της θεώρησής της. Υπάρχουν τρία κύρια στοιχεία για να μπορεί αυτό να γίνεται με επιτυχία:

Πρώτον, χρειάζεται αυτό που λέμε **πολιτιστική ενσυναίσθηση**. Ο απολογητής οφείλει να αναγνωρίζει τις ευαισθησίες και τις δυσκολίες που συναντά η χριστιανική πίστη στο πολιτισμικό πλαίσιο που ζει, π.χ. ως μορφή ευγενικής ανταπόκρισης σε συγκεκριμένες αντιρρήσεις στον Χριστιανισμό, πιθανές παρεξηγήσεις ή ιστορικές παραποιήσεις που μπορεί να σταθούν εμπόδιο για την εκτίμηση και αποδοχή του Ευαγγελίου. Ο καλύτερος απολογητής είναι ίσως αυτός που γνωρίζει καλύτερα αυτό το συγκεκριμένο πολιτιστικό περιβάλλον, κατανοεί τις ευαισθησίες και τις ανησυχίες του και μιλά τη γλώσσα του.

Δεύτερον, χρειάζεται να έχει **ευαγγελικό βάθος**. Η Απολογητική πρέπει να βασίζεται στη βαθιά κατανόηση και εκτίμηση του Ευαγγελίου, το οποίο παράγει και το κίνητρο για επικοινωνία. Ένας καλός απολογητής είναι ό ίδιος βαθιά εμποτισμένος με τη χριστιανική πίστη και μπορεί να διακρίνει και να αποφασίζει με σοφία, πώς ο πλούτος αυτός μπορεί να μεταδοθεί πιστά στο συγκεκριμένο πολιτισμικό περιβάλλον. Βρίσκεται συντονισμένος τόσο με το Ευαγγέλιο όσο και με τις βαθύτερες ανθρώπινες ανησυχίες και επιθυμίες, ικανός να οικοδομήσει γέφυρες μεταξύ του κόσμου

της πίστης και του ευρύτερου πολιτισμού στο περιβάλλον στο οποίο ζει.

Τρίτον, χρειάζεται η **αποτελεσματική μετάφραση**. Ο απολογητής πρέπει να επιδείξει ικανότητες στο να μεταφράζει τη γλώσσα της χριστιανικής πίστης στην καθημερινή πολιτισμική καθομιλουμένη. Η χριστιανική πίστη εκφράζεται παραδοσιακά χρησιμοποιώντας ένα ευρύ φάσμα αφηρημένων εννοιών που έχουν αποσυνδεθεί από τη σύγχρονη δυτική κουλτούρα. Βασικοί όροι της Καινής Διαθήκης—όπως «η δικαίωση», «η σωτηρία» και «η αμαρτία»—απορρίπτονται ως απαρχαιωμένοι και άσχετοι από την σημερινή κουλτούρα, ή – στην καλύτερη περίπτωση – παρεξηγούνται ή αφομοιώνονται με ακατάλληλο τρόπο στο πλησιέστερο καθημερινό ισοδύναμό τους. Όροι τέτοιοι (ταιριάζει εδώ ο χαρακτηρισμός ‘γλώσσα της Χαναάν’) πρέπει να μεταφράζονται ή να μεταφέρονται – επαναδιατυπώνοντάς τους με όρους αφηγήσεων ή εικόνων ικανών να αφομοιωθούν από το ευρύτερο κοινό και να γίνουν κατανοητοί, διατηρώντας παράλληλα τη μέγιστη συνέχεια με τη χριστιανική παράδοση.

Ο Lewis έλκεται από τον Χριστιανισμό λόγω της διανοητικής χωρητικότητάς του, της αφηγηματικής δομής και ευφάνταστης ελκυστικότητάς του. Ο Χριστιανισμός διηγείται μια ιστορία που προσφέρει νόημα στον άνθρωπο χωρίς να περιορίζεται σε αυτό που γίνεται κατανοητό από την ανθρώπινη λογική. Επιτρέπει στους ανθρώπους να δουν τον εαυτό τους και τον κόσμο με έναν νέο τρόπο, όπως ο ήλιος που ανατέλλει σε ένα σκιερό και ομιχλώδες τοπίο. Και συνοψίζει τις πνευματικές αυτές αρετές του Χριστιανισμού όμορφα και κομψά:

Πιστεύω στον Χριστιανισμό όπως πιστεύω ότι ο Ήλιος έχει ανατείλει — όχι μόνο επειδή τον βλέπω, αλλά επειδή μέσω αυτού βλέπω όλα τα άλλα.¹²

Ένα από τα κεντρικά θέματα της απολογητικής του Lewis είναι ότι ο Χριστιανισμός προσφέρει μια αφήγηση που είναι ικανή να δημιουργήσει μια «μεγάλη εικόνα» της πραγματικότητας, ικανή να μας επιτρέψει να κατανοήσουμε τις υποκειμενικές μας εμπειρίες και την παρατήρηση του κόσμου.

Γέφυρες μεταξύ Ευαγγελίου και ανθρώπων με αναζητήσεις

Έτσι εννοούμενη η Απολογητική χτίζει γέφυρες για τους ανθρώπους ώστε να περάσουν από τον κόσμο που ήδη γνωρίζουν σε έναν κόσμο που αξίζει να ανακαλύψουν. Υπάρχουν αρκετοί τρόποι που συνδέουν το Ευαγγέλιο με ανθρώπους που έχουν αναζητήσεις. Η ίδια η Καινή Διαθήκη είναι γεμάτη από παραδείγματα σχετικά με το πώς το Ευαγγέλιο συνδέεται με τον εννοιολογικό και βιωματικό κόσμο πολλαπλών ακροατηρίων.

1η Γέφυρα: Η Εξήγηση του Ευαγγελίου

Η καλύτερη υπεράσπιση του Χριστιανισμού είναι το κήρυγμά του Ευαγγελίου και η εξήγησή του με τρόπο κατανοητό. Αυτό δεν συμβαίνει αποκλειστικά στο θεολογικό επίπεδο, αλλά και εμπράκτως, με ζωή συνεπή, ζωή που έχει αφομοιώσει πλήρως το μήνυμά του.

2^η Γέφυρα: Τα επιχειρήματα

Επιχειρήματα υπέρ της ύπαρξης του Θεού δεν είναι 'αποδείξεις' με την λογικά αυστηρή έννοια του όρου. Αυτό που τα επιχειρήματα καθιστούν σαφές είναι ότι υπάρχουν αρκετοί καλοί λόγοι να πιστεύει κανείς στον Θεό. Η πίστη μπορεί να δικαιολογηθεί ακόμα κι

¹² C. S. Lewis, «Is Theology Poetry?», στο *Essay Collection* (London: Collins, 2000), σ. 21, αναφ. McGrath, ομ., σ. 24.

αν εκείνη δεν έχει όλες τις αποδείξεις που απαιτεί ο κριτικός νους. Με την αυστηρή έννοιά της, μια 'απόδειξη' ισχύει μόνο στα πλαίσια της λογικής και των μαθηματικών. Μπορούμε π.χ. να αποδείξουμε πως $2 + 2 = 4$, όπως μπορούμε να αποδείξουμε ότι το σύνολο είναι μεγαλύτερο από τα μέρη του στην εξίσωση. Ωστόσο, ο απολογητής είναι σημαντικό να αποφεύγει τη σύγχυση των όρων 'απόδειξη' και 'αλήθεια'. Στις αρχές του εικοστού αιώνα, ο μεγάλος μαθηματικός Kurt Gödel απέδειξε ότι, όσο κι αν διατυπωθούν κανόνες συμπερασμάτων, θα εξακολουθούν να υπάρχουν έγκυρα συμπεράσματα που δεν καλύπτονται από αυτούς τους κανόνες. Με άλλα λόγια, υπάρχουν δηλώσεις που μπορεί να μην είμαστε σε θέση να αποδείξουμε ως αληθινές.

Επιχειρήματα χρησιμοποιούνται π.χ. για να ασκηθεί κριτική σε 'εναλλακτικές' εξηγήσεις οι οποίες αμφισβητούν τη χριστιανική πίστη — π.χ. αποδεικνύοντας πως αυτές είναι ορθολογικά ασυνάρτητες ή στερούνται αξιόπιστη αποδεικτική βάση. Όλες οι κοσμοθεωρίες στηρίζονται σε προϋποθέσεις. Αν οι προϋποθέσεις είναι απλώς ανθρώπινα δημιουργήματα, χωρίς θεϊκή εντολή και εξουσιοδότηση, τότε αυτές είναι αδύνατο να αντιστοιχούν στις δομές του σύμπαντος, που είναι δημιούργημα του Θεού. «Ένας άνθρωπος που κατέχει μια μη-χριστιανική θέση, όσο πιο λογικός και να είναι στις δικές του προϋποθέσεις, τόσο πιο μακριά θα είναι από τον πραγματικό κόσμο· και όσο πιο κοντά βρίσκεται στον πραγματικό κόσμο, τόσο πιο παράλογος θα είναι ως προς τις προϋποθέσεις του», γράφει ο αμερικανός φιλόσοφος Francis Schaeffer¹³. Πρέπει να υπάρχει, συνεπώς, αντιστοιχία ανάμεσα στην εμπειρία του εξωτερικού και του εσωτερικού κόσμου. Ο απολογητής χρησιμοποιεί αιτιολογημένα επιχειρήματα για να εντοπίσει και να αποκαλύψει

¹³ Francis A. Schaeffer, *The God Who Is There. Speaking Historic Christianity into the Twentieth Century*, London: Hodder and Stoughton, 1970, σ. 122.

τις εσωτερικές αντιφάσεις και εντάσεις στις μη-χριστιανικές κοσμοθεωρίες. Αυτά που στηρίζονται μόνο σε υποθέσεις ή προϋποθέσεις είναι, τελικά, ασυνεπή και ασυμβίβαστα με την αληθινή ανθρώπινη ύπαρξη.

3^η Γέφυρα: Τα αφηγήματα

Υπάρχει ευρεία υποστήριξη για την άποψη ότι τα αφηγήματα είναι ένα βασικό μέσο με το οποίο οι άνθρωποι θεωρούν την πραγματικότητα. Ο τρόπος που βλέπουμε τον κόσμο είναι μια ιστορία που αντανακλά τα θεμελιώδη ερωτήματα περί ύπαρξης, την ταυτότητα και το μέλλον μας. Τέτοια αφηγήματα είναι ικανά να προσφέρουν απαντήσεις σε αυτό που ο φιλόσοφος Karl Popper αποκαλεί «απώτερα ερωτήματα». Με αυτό, ο Πόπερ εννοούσε τα μεγάλα ερωτήματα για το «νόημα της ζωής».

Όπως έχουν επισημάνει ο C. S. Lewis και άλλοι, η λέξη «μύθος» ουσιαστικά δηλώνει μια ιστορία για τον κόσμο και επιτρέπει στους ανθρώπους να κατανοήσουν και να δράσουν μέσα στον κόσμο αυτό. Προσφέρει ένα πλαίσιο πάνω στο οποίο μπορούν να επιλυθούν ή να συσχετιστούν οι πολλαπλές, και συχνά αντιφατικές, εμπειρίες της ζωής.

Όπως σχεδόν όλα τα αφηγήματα, η χριστιανική ιστορία δεν επιβεβαιώνεται λογικά με αντικειμενικά ή επιστημονικά μέσα. Πρέπει να κρίνεται κατά την ικανότητά της να προσφέρει περισσότερο νόημα απ' ότι άλλα αφηγήματα. Πώς χρησιμεύουν όμως τέτοιου είδους αφηγήματα στα πλαίσια της χριστιανικής απολογητικής σήμερα; Το προφανές σημείο να ξεκινήσει κανείς είναι οι παραβολές του Ιησού. Ο σοφός απολογητής θα επεξεργαστεί τις κύριες παραβολές, θέτοντας σ' αυτές κρίσιμα ερωτήματα όπως το πώς μπορεί η συγκεκριμένη ιστορία να συντελέσει στην επικοινωνία του Ευαγγελίου ή πώς εκείνη βοηθά στην σύνδεσή του με το κοινό; Το θέμα δεν είναι τόσο να διευκρινιστεί μια εικόνα ή το

λεξιλόγιο της παραβολής που πρωτοειπώθηκε στα πλαίσια μιας ιουδαϊστικής κοινωνίας στον πρώτο αιώνα μ.Χ., αλλά πώς αυτή μπορεί να είναι χρήσιμη στη μεταμοντέρνα εποχή μας¹⁴.

4^η Γέφυρα: Παραστάσεις

Ο ΜακΓκραθ αναφέρει¹⁵ ότι για τους μεταμοντέρνους συγγραφείς, οι παραστάσεις και όχι τόσο οι λέξεις είναι αυτό που αποτελεί την υπέρτατη μορφή επικοινωνίας. Ο ανθρώπινος νους δημιουργεί εικόνες που μας βοηθούν να «απεικονίσουμε» και να κατανοήσουμε τον κόσμο γύρω μας. Οι εικόνες αυτές μπορούν να παρομοιαστούν με νοητικούς χάρτες, που μας βοηθούν στο να χαράξουμε μια περιοχή της πραγματικότητας και να αναγνωρίσουμε τη δική μας θέση εκεί. Αυτού του είδους εικόνες είναι εξαιρετικά χρήσιμες για τον απολογητή. Τα πνευματικά οράματα στη χριστιανική κοσμοθεωρία μπορούν συχνά να εκφραστούν χρησιμοποιώντας εικόνες, που έχουν τη δύναμη να αιχμαλωτίσουν τη φαντασία. Μαθαίνουμε να συγκατοικούμε με μια εικόνα, δουλεύοντας τις γωνίες της και ανακαλύπτοντας πόσο καλά ταιριάζει στην πραγματικότητα του κόσμου μας. Ως παραδείγματα μπορούν να αναφερθούν οι παραστάσεις του σπηλαίου του Πλάτωνα στην αναζήτηση της αλήθειας και της γνώσης, τα αφηγήματα του Λούις στα Χρονικά της Νάρνια που συμβολίζουν την ιστορία της Λύτρωσης, καθώς και το παράδειγμα της υιοθεσίας του Αποστόλου Παύλου (Ρωμ. 8:23, Γαλ. 4:5) που αναφέρεται στην αποκατάσταση του ξεπεσμένου ανθρώπου.

Για παράδειγμα, ο τρόπος με τον οποίο οι χριστιανοί προσεγγίζουμε τον θάνατο είναι σημαντική μαρτυρία για τη μεταμορφωτική ελπίδα της Ανάστασης, η οποία παίζει τόσο κεντρικό ρόλο στο Ευαγγέλιο, γράφει ο ΜακΓκραθ¹⁶. Η Απολογητική πρέπει να

¹⁴ McGrath, *Narrative Apologetics*, ομ. σ. 141-142.

¹⁵ Ομ., σ. 148-149.

¹⁶ Ομ., σ. 154.

κάνει χρήση τέτοιων απλών παραστάσεων για να μπορέσει να αποδείξει ότι η χριστιανική πίστη είναι ικανή να αλλάζει τη ζωή των ανθρώπων και να την εμπνέει.

Περίληψη

Στο άρθρο αυτό ασχοληθήκαμε με τη βιβλική προτροπή πως ως ευσυνείδητοι χριστιανοί πρέπει να είμαστε έτοιμοι για 'απολογία της ελπίδας μας'. Ως χριστιανοί οφείλουμε απαντήσεις στα ερωτήματα του κόσμου ξεκινώντας ίσως από αυτά των ίδιων των παιδιών μας. Ξέρουμε τι και γιατί πιστεύουμε;

Η απάντηση του Πέτρου «Κύριε, που να πάμε, εσύ έχεις λόγια ζωής» (Ιωάν. 6/68) μας δείχνει την κατεύθυνση. Η Απολογητική, ειδικά το παράδειγμα του ίδιου του Ιησού και των αποστόλων, μας προσφέρει λόγους για τους οποίους θεωρούμε τον Θεό αξιολάτρευτο. Μας οδηγεί να τον δοξάζουμε και να τον ευγνωμονούμε με όλο μας το είναι, συμπεριλαμβανομένης και της διάνοιας.

Ο σκοπός της Απολογητικής είναι να «αιχμαλωτίζει» οικοδομήματα σκέψης, αντικρούοντας το ψεύδος και προειδοποιώντας τους πιστούς για πιθανές παγίδες ψεύτικων διδασκαλιών. Κάθε πιστός καλείται να είναι απολογητής, επειδή η Απολογητική είναι το πρώτο αλλά και απαραίτητο βήμα για τον ευαγγελισμό του διπλανού μας.

Η Απολογητική μας βοηθά να συσχετίζουμε την θεολογία μας με την πρακτική μας ζωή.

Ο Έραστος Φίλος είναι φυσικός (MSc και PhD) με πολύχρονη εμπειρία στη βιομηχανική έρευνα στη Γερμανία και ως στέλεχος στο ευρωπαϊκό πρόγραμμα Έρευνας και Τεχνολογικής Ανάπτυξης στις Βρυξέλλες. Μετά την επιτυχή συμμετοχή του στο θεολογικό πρόγραμμα Χριστιανικής Απολογητικής (MA) στο

Talbot School of Theology, Biola University, Λος Άντζελες, ΗΠΑ, ασχολείται με
θέματα Απολογητικής.